

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

TAPAUSTUTKIMUS COMENIUS-
HANKKEESSA TOTEUTETUSTA
KOULUPROJEKTISTA ERÄÄSSÄ
SUOMALAISESSA ERITYISKOULUSSA

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Musiikki- ja draamainstituutti
Varhaisen musiikkikasvatus
Opinnäytetyö
Kevät 2012
Tuuli Arola

Lahden ammattikorkeakoulu
Musiikki- ja draamainstituutti

AROLA, TUULI Tapaustutkimus Comenius- hankkeessa toteutetusta koulu-
projektista eräässä suomalaisessa erityiskoulussa

Varhaisiän musiikkikasvatuksen opinnäytetyö 30 sivua

Työn ohjaaja Marja Vuori

Kevät 2012

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on kuvailla tekijän omakohtaisia kokemuksia työs-
kentelystä erityiskoulun musiikinopettajana sekä selvittää haastatteleamalla, millaisia
tunteita opintojaksoon sisältynyt musiikki herätti 8-9-vuotiaissa erityisoppilaisissa.

Opinnäytetyön pohjana oleva opetustyö tehtiin lukuvuoden 2009–2010 aikana Tähteenkadun erityiskoulussa Comenius-hankkeeseen liittyen. Työhön sisältyvässä teoriaosuudessa käsitellään tutkimukseen osallistuneilla erityisoppilailta esiintyvien käyttäytymisongelmien mahdollisia syitä, tunteiden rakentumista sekä musiikin vaikutusta lasten aivotoimintaan ja oppimiseen. Lisäksi esitellään joitakin aiempia tutkimuksia musiikin vaikuttavuudesta. Tutkimusosassa kuvataan tekijän havaintoja opetustilanteissa sekä kerrotaan opetusjakson päätyttyä toteutetussa oppilashaastattelussa esiintulleita oppilaiden mielipiteitä musiikillisista kokemuksistaan.

Tämän tutkimuksen tuloksena voidaan todeta, että musiikki herättää lapsissa tunteita. Lapsilta oli helppoa saada suoraa palautetta ja voimakkaitakin mielipideilmauksia jo opetusjakson aikana. Lasten ilmeet ja eleet viestivät myös tunteiden heräämisestä ja laadusta. Oppilaita seuraamalla voi nähdä heidän enimmäkseen nauttivan laulamista ja soittamisesta. Monesti rytmikäs musiikki jopa riehaannutti lapsia liikaa. Myönteisenä seikkana voidaan todeta, että oppilaat oppivat nopeasti uusien laulujen sävelen sekä sanat ja muistivat ne vielä usean kuukauden kuluttua. Haastateltujen lasten nuoren iän vuoksi tunteiden nimeäminen sanallisesti haastattelutilanteessa oli kuitenkin melkoisen niukkaa.

Asiasanat: musiikki, tunteet, erityisoppilas, tarkkaavaisuushäiriö, Comenius-hanke

LAHTI UNIVERSITY APPLIED SCIENCES

Institute of Music and Drama

AROLA, TUULI

Bachelor`s Thesis in Early childhood music education 30 pages

Supervisor Marja Vuori

Spring 2012

ABSTRACT

The aim of this thesis is to describe the author´s experiences when working as a music teacher in a special school. The other aim is to clarify what kind of emotions music in this course created in 8-9 year old special students.

This thesis is based on teaching that was done during the years 2009-2010 in the Täh-teenkatu special school. This study was done as a part of the Comenius-project. In the theoretical part of the thesis, a study conducted of possible causes of the personal be-havioral problems of special students and the construction of their emotions and the influence of music to their brain activity and learning. In the theoretical part, previous studies of the effectiveness of music are also shown. In the practical part of the thesis the author´s own observations in the classroom are described and pupil opinions of their musical experiences that came up in interviews, are presented.

The result of this study shows that the music awakes emotions in children. It was very easy to get direct feedback and strong expressions of opinion already in the classroom. The facial expressions and the actions of the children showed their emotions and how they enjoyed singing and playing music. Rhythmical music caused even too strong emotions. More positive fact was to realize that the children quickly learned the tones and the words of new songs and remembered them several months afterwards. Putting feelings into words during the interviews was particularly difficult for these children, owing to their young age.

Keywords: Music, emotions, special students, attention deficit (hyperactivity) disorder (ADHD/ADD), Comenius-project

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	COMENIUS-YHTEISTYÖOHJELMA	7
	2.1 Comenius-hanke	7
	2.2 Projektin kulku	8
3	TÄHTEENKADUN KOULU	10
	3.1 Tähteenkadun koulun arvot ja opetussuunnitelma	11
	3.2 Erityiskoulun oppilaat	11
	3.2.1 Tarkkaavaisuushäiriö	12
	3.2.2 Arat ja aggressiiviset lapset	13
4	TÄHTEENKADUN KOULUN COMENIUS-PROJEKTIN MUSIIKKI	14
	4.1 Opinnäytetyön tekijät omat lähtökohdat	14
	4.2 Tutkimuksen tekeminen	
	4.2.1 Tutkimustehtävä	15
	4.2.2 Tutkimusmenetelmä	15
	4.3 Havainnointia laulamistilanteessa	15
	4.3.1 Suomalaisen klassisen musiikin laulaminen	16
	4.3.2 Joululaulujen laulaminen	17
	4.3.3 Suomalaisen kevyen musiikin laulaminen	17
	4.3.4 Oppilaiden omat tuotokset	18
	4.4 Oppilaiden omat kokemukset laulamisesta ja lauluista	18
	4.4.1 Sibelius: Souda, souda sinisorsa	18
	4.4.2 Joululaulujen laulaminen	19
	4.4.3 Pikkuveli	19
	4.4.4 Omien tuotosten laulaminen	20
	4.5 Haastatteluissa kuultua	20
5	TUTKIMUKSEN TULOKSIA JA POHDINTAA	21
	5.1 Tunteet	21

5.2 Musiikin vaikuttavuus	22
5.3 Musiikin elementit	22
5.4 Musiikkiterapia	23
5.5 Aiempia musiikkitutkimuksia	23
5.5.1 Tuning the brain for music	23
5.5.2 Mielihyvää musiikista	24
5.5.3 Hans Bastianin tutkimus	25
5.6 Mitä tunteita musiikki herätti Tähteenkadun koulun oppilaissa	26
5.7 Mitä musiikkiprojekti merkitsi Tähteenkadun koululle	27
5.8 Lopuksi	28

LÄHTEET	29
---------	----

JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan sitä, millaisia tunteita musiikki herätti erityiskoulun oppilaissa kouvolaalaisen Tähteenkadun koulun ensimmäisellä ja toisella luokalla. Tämän opinnäytetyön tekemisen mahdollisti se, että tekijä sai toimia lukuvuoden 2009–2010 aikana kyseisen erityiskoulun tilapäisenä musiikinopettajana päästen näin sisään koulun arkipäivään.

Tähteenkadun koulu on ollut mukana Euroopan unionin kouluopetuksen kaksivuotisessa yhteistyöohjelmassa, niin sanotussa Comenius-hankkeessa. Hankkeen aiheena oli lukuvuonna 2009–2010 musiikki. Yhteistyökumppaneina olivat koulut Italian Roomasta ja Puolan Bedzinistä. Tähteenkadun erityiskoulussa opetettiin oppilaille uusia, kuhunkin aiheeseen sopivia lauluja. Lauluesitykset äänitettiin ja osa videoitiinkin lähetettäväksi kumppanikouluille. Projektin päätyttyä keväällä 2010 kuunneltiin kaikki tähän Comenius-projektiin liittyneet laulut, ja kuuntelun jälkeen haastateltiin ensimmäisen ja toisen luokan oppilaita näiden laulujen herättämistä tunteista.

Tälle tutkimukselle on haettu viitekehystä aiemmista musiikin vaikuttavuutta käsittelevistä tutkimuksista. Näissä tutkimuksissa tuodaan esiin musiikin vahvan tunnelatauksen myönteinen vaikutus, jota voidaan hyödyntää musiikkiterapiassa, neurologisessa kuntoutuksessa sekä erityisopetuksessa. Tässä opinnäytetyössä käsitellään myös erityisoppilaiden yleisimmät oppimisvaikeuksien syyt sekä lapsen tunteiden rakentuminen ja niiden tärkeys.

Tämän opinnäytetyön tekeminen oli haastavaa ja antoisaa. Erityisoppilaiden kanssa vietetyt tunnit olivat mieleenpainuvia. Monenlaisia tunteita heräsi niin opinnäytetyön tekijässä kuin oppilaissakin. Erityiskoulun opettajien palautteesta ilmeni se, että projektiin oltiin koulun taholla kovin tyytyväisiä. Opettajista oli hienoa, että kaikki heidän oppilaansa voivat olla mukana tekemässä musiikkia. Vähäisellä osaamisella saatiin aikaan innostavaa toimintaa. He toivovat voivansa työstää samankaltaisia projekteja myös tulevaisuudessa.

2 COMENIUS-YHTEISTYÖOHJELMA

Comenius-yhteistyöohjelma on yksi Euroopan Unionin elinikäisen oppimisen ohjelman alaohjelmista. Ohjelman tavoitteena on tukea Euroopan Unioniin kuuluvien maiden koulutusjärjestelmien välistä yhteistyötä. Comenius-yhteistyö kohdentuu yleissivistävään koulutukseen. Ammatillisen, korkea-asteen ja aikuiskoulutuksen yhteistyöohjelmat ovat myös omia ohjelmiaan.

Elinikäisen oppimisen ohjelman kohderyhminä ovat oppilaiden ja opiskelijoiden lisäksi koko koulutusorganisaatio. Ohjelman keskeisinä tavoitteina ovat eurooppalaisen koulutuksen laadun parantaminen ja pedagogisten menetelmien sekä koulun hallinnon kehittäminen. Suomessa tämän yhteistyöohjelman hallinnoinnista ja toimeenpanosta vastaa Cimo. Cimo on kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön palveluorganisaatio, jonka tehtävänä on edistää suomalaisen yhteiskunnan organisoitumista. (Comenius-hankkeen verkkosivut.)

Comenius-ohjelmassa on mukana 27 EU-maata sekä Norja, Kroatia, Turkki ja Sveitsi. Ohjelmassa toteutetaan kahdenlaisia yhteistyöhankkeita. Hankkeet ovat joko kahden tai useamman oppilaitoksen välisiä. Oppilaitokset voivat hakea osalliseksi hankkeisiin, joita EU hallinnoi ja rahoittaa. Comenius-hankkeen verkkosivuilla kerrotaan, että vuosittainen hakuaika on helmikuussa.

2.1 Comenius-hanke

Comenius-yhteistyön alaisen hankkeen tavoitteena on eri maiden oppilaitosten välinen projektiyhteistyö ja verkostoituminen. Yhteistyömaassa tai -maissa sijaitsevat koulut toteuttavat yhteisen projektin, jonka aiheen he hyväksyttävät Euroopan Unionin alaisella EACEA- toimeenpanovirastolla. Yhteistyöhankkeiden tavoitteena on koskettaa mahdollisimman laajasti oppilaitoksen opiskelijoita ja työntekijöitä. Sen tarkoitus on myös ylittää luokka- ja oppiainerajoja. Vaikka hankkeista syntyikin konkreettisia tuotteita, kuten näyttelyt ja sivustot, tärkeintä hankkeissa on kuitenkin itse yhteistyöprojekti ja siihen osallistuminen. (Comenius-hankkeen verkkosivut.)

Kun oppilaitos on hyväksytty mukaan Comenius-yhteistyöhön, voi yhteistyökouluja etsiä eurooppalaisten koulujen yhteisestä verkkopalvelusta tai osallistumalla erityisiin kontaktiseminaareihin, joita järjestetään eri puolilla Eurooppaa. Hankkeiden kesto on

kaksi vuotta. Hankkeeseen osallistuvista kouluista yksi toimii koordinaattorina eli vastaa yhteistyöjärjestelyistä. Jokainen partnerikoulu hakee rahoituksen toiminnalleen omasta maastaan. Tukea haetaan hankkeen kuluihin, joista suurimmat ovat vierailuihin liittyviä matkakuluja. Comenius-tukirahoitus on hankekohtainen. Tukisumma on vähintään 6 000 € ja enintään 20 000 €. Yhteistyökoulujen välisiin vierailuihin voi osallistua myös oppilaita. Kun kyseessä on monen koulun välinen yhteisprojekti, voi vierailuiden koulukohtainen lukumäärä olla jopa 24. (Comenius-hankkeen verkkosivut.)

Comenius-hankkeiden tavoitteena on lisätä opetushenkilöstön kumppanuutta sekä liikkuvuutta jäsenvaltioiden välillä. Kumppanikoulujen välisellä yhteistyöllä pyritään myös tutustumaan yhteistyömaiden kulttuuriin ja lisäksi kannustetaan osallistujakoulujen henkilökuntaa ja oppilaita vieraiden kielten opiskeluun. Koulujen keskeisen yhteydenpidon ja tapaamisten avulla kehitetään tieto- ja viestintätekniikan toimintatapoja sekä vaihdetaan ajatuksia pedagogisten menetelmien ja toimintatapojen kehittämisestä opetustyössä. (Comenius-hankkeen verkkosivut.)

2.2 Projektin kulku

Tiesivätkö Michelangelo, Sibelius ja Chopin, että tulevaisuuden lapset rakastavat heidän nerouttaan? Näin otsikoitiin yksi Comenius-yhteistyöhankkeista vuosille 2008–2010. Tähän hankkeeseen osallisiksi hyväksyttiin koulut, jotka olivat tässä opinnäytetyössän kuvaaman suomalaisen erityiskoulun yhteistyökumppaneita.

Hankkeen tavoitteena oli yhteisten projektien avulla lisätä kumppanikoulujen oppilaiden sekä opettajien ja koulun muun henkilökunnan kiinnostusta ja tietämystä yhteistyömaiden kulttuuria kohtaan. Projektin tavoitteena oli myös kielten opiskeluun motivoituminen ja sähköisten viestintämenetelmien käytön opettelu. Hankkeen ensimmäinen vuosi oli kuvataidepainotteinen, ja toisena vuonna keskityttiin kunkin osallistujan musikkiin, klassisesta musiikista aina poppiin ja räppiin asti.

Ensimmäisen vuoden syyslukukauden aikana kumppanikoulut vaihtoivat tietoja omista kouluistaan, kotikaupungeistaan sekä kotimaistaan kirjeiden, piirrosten ja valokuvien avulla. Ensimmäisenä keväänä esiteltiin omien maiden merkittäviä kuvataiteilijoita. Lisäksi kuvitettiin ja käännettiin englannin kielelle lyhyt kunkin maan kuuluisan kirjailijan kirjoittama tarina. Tarinoita vaihdettiin kumppanikoulujen kanssa ja toisten ta-

rinoita kuunneltiin ja kuvitettiin. Toukokuussa partnerikoulujen opettajat kokoontuivat Roomaan. Siellä kaikki kuvitetut tarinat koottiin ja kuluneen lukuvuoden projektitoista valmistettiin tallenne, joka näytettiin kaikille osallistuneille oppilaille Puolassa, Italiassa ja Suomessa.

Tämän kulttuurihankkeen toisen vuoden teemana oli musiikki. Syyslukukauden aikana oppilaat tutustuivat oman maansa merkittävään klassisen musiikin edustajaan. Kouluissa tehtiin äänitteitä ja videotallenteita, joita vaihdeltiin kumppanikoulujen kanssa opettajien marraskuisessa kokoontumisessa Roomassa. Joululauluäänitteitä vaihdettiin vielä vuoden lopussa.

Helmikuussa 2010 projektiin osallistuvien koulujen aikuisista muodostuva ryhmä vieraili Kuusankoskella. Tähän vierailuun olivat koulut valmistaneet tallennettuja esityksiä populaari- ja lastenmusiikista. Lisäksi vieraille esitettiin suomalaisia kansantansseja ja laululeikkejä. Vieraat tutustuivat koulun arkipäivään ja koulutusjärjestelmään kolmen päivän ajan.

Loppukevät oli omistettu oppilaiden omille tuotoksille. Jokaisessa kumppanikoulussa sävellettiin ja sanoitettiin lauluja, joista tehtiin omia äänitteitä cd-levyille. Tuotoksia kuunneltiin ja niitä vaihdettiin toukokuussa, kun opettajat ja koulunkäynninohjaajat matkasivat Puolaan. Tilaisuudessa tutustuttiin myös Puolan kouluoloihin. Tämä kokoontuminen oli samalla projektin päätöstilaisuus.

Näkyvänä tuotoksena projektista valmistettiin seinäkalentereita vuodelle 2011. Kalenterin kuvitus on oppilaiden tekemä. Lisäksi tuotoksena jäi valokuvakirjoja, cd-levyjä ja videoita.

3 TÄHTEENKADUN KOULU

Tähteen kadun koulu hyväksyttiin osallistumaan Comenius-yhteistyöhankkeeseen lukuvuosiksi 2008–2009 sekä 2009–2010. Hankkeeseen osallistumisella saatiin piristystä koulutyöhön, ja yhteistyöllä sekä projektimatkoilla lujitettiin työyhteisön aikuisten työtoveruutta haasteellisessa opetustyössä.

Tähteenkadun koulu sijaitsee Kouvolan kaupungin Kuusankosken kaupunginosassa. Koulu on luokkamuotoista erityisopetusta antava yhtenäiskoulu. Kouluun kuuluvat luokat 0–9. Koulun tehtävänä on antaa erityisopetusta oppilaille, jotka eri syistä johtuvien oppimisvaikeuksiensa vuoksi eivät selviydy yleisopetuksessa. Jokaiselle oppilaalle laaditaan oma, yksilöllinen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, joka päivitetään ainakin kerran vuodessa. Opetusta annetaan pienissä, enintään 10 oppilaan opetusryhmissä. Opetuksella pyritään tukemaan oppilaan kasvua ja antamaan oppilaalle valmiuksia osallistua kykyjensä mukaisesti yhteiskunnan toimintoihin. (Tähteenkadun koulun kotisivut.)

Koulussa on kymmenen opettajaa, ja sen lisäksi myös lasten- ja nuorten psykiatrisen osaston kolmeopettajainen sairaalakoulu kuuluu Tähteenkadun kouluun. Jokaisessa luokassa on useita koulunkäynninohjaajia tai henkilökohtaisia avustajia, joten henkilökunnan määrä on melkoinen.

Lukuvuoden 2009–2010 aikana koulu toimi väliaikaisissa tiloissa. Oma koulurakennus oli tällöin perusteellisessa remontissa, ja koulua käytiin Kymi-yhtiön entisen ammattikoulun tiloissa. Vain osa suuresta rakennuksesta oli vuokrattu erityiskoululle, ja koulu toimi hyvin hajallaan kolmessa eri kerroksessa ja kahdessa eri siivessä. Rakennus on lähes satavuotias ja hyvin hieno. Se ei kuitenkaan ollut käytännössä hyvin toimiva rakennus erityiskoulun tarpeisiin nähden. Musiikkia opiskeltiin pohjakerroksessa todella pienessä kaikuvassa tilassa. Kukin luokka siirtyi vuorollaan musiikkitalaan, ja jokainen siirtyminen aiheutti oppilaissa lisälevottomuutta, joten oppitunnin tehokas opiskeluaika jäi pakostakin melko lyhyeksi.

3.1 Tähteenkadun koulun arvot ja opetussuunnitelma

Tähteenkadun koulun arvojen perustana on oppilaan oman elämänhallinnan kohentuminen. Oppilaan itsetuntoa pyritään vahvistamaan erilaisuutta hyväksyvällä ilmapiirillä. Taito- ja taideaineita opiskeltaessa on oppilaalla mahdollisuus kokea onnistumisen elämyksiä ja iloa sekä hyväksyntää ryhmässä. Koulun opetussuunnitelman musiikin 1.–2. luokkien tavoitteissa mainitaan seuraavasti: ”Käytetään musiikkia omien elämysten, mielikuvien ja kokemusten kuvaamiseen sekä tunteiden esille tuomiseen.” (Tähteenkadun koulun opetussuunnitelma.)

3.2 Erityiskoulun oppilaat

Tähteenkadun koulun oppilaat tulevat laajalta alueelta, osa tulee Jaalasta tai Valkealasta asti. Harva oppilas kulkee koulumatkansa omatoimisesti. Koulukuljetukset ovat mittavat, taksit vievät ja tuovat oppilaita pitkin päivää. Pienimmät oppilaat käyvät esi- luokkaa ja vanhimmat ovat 9- luokkalaisia. Osalla oppilaista on 11-vuotinen oppivelvollisuus.

Erityiskoulun oppilailla on kaikilla jonkinasteisia oppimisvaikeuksia. Oppimisvaikeudet johtuvat erilaisista syistä. Monesti ne johtuvat aivojen toiminnallisesta tai rakenteellisesta poikkeavuudesta. Poikkeavuuden syynä voi olla joko perinnöllisyys tai aivojen vaurioituminen esimerkiksi hapenpuutteen seurauksena. Oppimisvaikeudet eroavat toisistaan niiden laajuuden, vaikeusasteen sekä laadun suhteen. Laaja-alaisten oppimisvaikeuksien, kuten kehitysvammaisuuden, määrä on pysynyt vuosikymmenten ajan samansuuruisena. Kapea-alaisten oppimisvaikeuksien määrä taas lisääntyy tasaisesti vuosittain. Lapsen kielelliset vaikeudet, tarkkaavaisuushäiriöt, hahmottamiseen ja oman toiminnan ohjaukseen liittyvät ongelmat sekä sosiaaliset erityisvaikeudet aiheuttavat oppimisvaikeuksia. (Numminen & Sokka 2009, 16–22.)

Seuraavissa alaluvuissa esitellään erityiskoulun oppilaiden yleisimpiä oppimisvaikeuksien syitä. Taustalla olevat syyt vaikeuttavat lapsen käyttäytymistä ja päivittäistä opiskelua. Tästä syystä erityiskoulussa työskentelee opettajien lisäksi runsaasti koulunkäynninohjaajia ja henkilökohtaisia avustajia, joiden apu ja asiantuntemus oli ensiarvoisen tärkeää koulussa vierailevalle opettajalle.

3.2.1 Tarkkaavaisuushäiriö

Tarkkaavaisuushäiriöstä voidaan puhua silloin, kun lapsen keskittymisen vaikeudet aiheuttavat haittaa useissa tilanteissa. Tarkkaavaisuushäiriötä käytetään lyhennettä ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder). Se tarkoittaa hyvin moninaista tarkkaavaisuuden ongelmien ryhmää. Oireina ovat tarkkaavaisuuden vaikeuden lisäksi ylivilkkaus, impulsiivisuus, levottomuus ja häiritsevä käyttäytyminen. Jos oireet ilmenevät pelkästään tarkkaavaisuuden kohdalla, käytetään häiriöstä lyhennettä ADD (Attention Deficit Disorder). (Numminen & Sokka 2009, 99.)

Tarkkaavaisuushäiriö on lasten yleisin neuropsykiatrinen häiriö. Sitä esiintyy 3–5 prosentilla Suomen väestöstä. ADHD-muotoinen häiriö on yleisempää pojilla ja ADD-häiriö tytöillä. Sen keskeiset piirteet ovat tarkkaamattomuus, motorinen levottomuus ja impulsiivisuus. Useimmilla lapsilla oireet lieviytyvät iän ja kehityksen myötä. Vaikka tarkkaavaisuushäiriöiden syytä ei varmasti voida osoittaa, niiden taustalta löytyy usein periytyviä tekijöitä. Samassa perheessä voi olla useita lapsia, joilla on todettu tarkkaavaisuushäiriöön kuuluvia käyttäytymispiirteitä. ADHD:n diagnosointi perustuu kliiniseen havainnointiin ja oireiden tunnistamiseen. Jos havaitut oireet haittaavat arjessa toimimista sekä kotona että koulussa tai päiväkodissa, päädytään ADHD-diagnosiin. Useimmat diagnoosit tehdään juuri ennen koulunkäynnin alkamista, jotta lapsen olisi mahdollista päästä osalliseksi oikeanlaisesta opetuksesta esim. pienryhmässä. (Numminen & Sokka 2009, 99–101.)

Tarkkaavaisuushäiriön yhteydessä puhutaan usein myös erilaisista liitännäisoireista. Näitä voivat olla kielelliset vaikeudet, hahmotusvaikeudet, motorisen koordinaation vaikeudet sekä psyykkiset ongelmat. Psyykkiset ongelmat voivat ilmetä käytöshäiriöinä, ahdistuneisuutena, masentuneisuutena, uhmakkuutena, itsetunto-ongelmina sekä hankaluuksina sosiaalisissa suhteissa. Juuri näiden liitännäisoireiden vuoksi olisi tärkeää tunnistaa ADHD jo varhaisiässä ja aloittaa asianmukainen hoito ja kuntoutus. Tarkkaavaisuushäiriöisillä lapsilla on usein ongelmia koulutyöskentelyssä ja toverisuhteissa, ja he tarvitsevat tukitoimia ensimmäisestä luokasta alkaen selviytyäkseen koulunkäynnistä. (Numminen & Sokka 2009, 103.)

Oman toiminnan ohjauksen puutteellisuus on eräs tarkkaavaisuushäiriön piirteistä. Toiminnan ohjauksella tarkoitetaan kykyä käyttää hyväksi aiemmin opittuja tietoja

sekä taitoja myöhempien tehtävien tekemisessä. Siihen liittyy myös kyky muuttaa toimintatapaa tarvittaessa sekä tehtävien loppuun saattaminen. Lisäksi toiminnan ohjaukseen kuuluvat muistaminen, ajan ja tilan hallitseminen, sisäinen kieli sekä kyky suunnitteluun ja harkintaan ennen toimimista. (Michelsson, Miettinen, Saresma & Virtanen. 2003, 46.)

3.2.2 Arat ja aggressiiviset lapset

Edellä kuvatun ADHD-häiriön lisäksi lasten levottomuutta aiheuttavat muutkin tekijät. Toiset lapset ovat luonnostaan rohkeita, toiset taas arkoja ja ujoja. Temperamentt ominaisuuksia säätelevät perityt geenit sekä elimistön biokemialliset tapahtumat. Ihmisen käyttäytymistä stressitilanteissa säätelee kortisoli-niminen stressihormoni. Tätä erittyy herkästi aroilla lapsilla, kun he kokevat olonsa turvattomaksi. Tällaisia lapsia on noin viidesosa kaikista lapsista. Oikeanlainen hoiva ja hyvät kokemukset lievittävät stressiin reagoitua. (Tahkokallio 2003, 104–109.)

Lapsilla, joilla on taipumusta aggressiivisuuteen, on puutteellinen aivojen serotoniinimisen välittäjäaineen vaihdunta. Tämä puute johtuu tietyn geenin normaalia lyhyemmästä versiosta. Lyhyen version omaavat lapset eivät kykene hillitsemään väkivaltaisia impulssejaan. Ongelmaa pahentaa lapsen puutteellinen hoiva ja huolenpito. (Tahkokallio 2003, 104–109.)

4 TÄHTEENKADUN KOULUN COMENIUS-PROJEKTIN MUSIIKKI

Tähteenkadun koulun syyslukukauden 2009 käynnistyessä tämän opinnäytetyön tekijään otettiin yhteyttä ja pyydettiin apua laulujen harjoittamisessa. Asiaa ideoitiin muutamassa tapaamisessa ja päädyttiin siihen, että opinnäytetyöni tekeminen on mahdollista tämän projektin musiikkivastaavana. Aluksi työ, joka minulle osoitettiin, tuntui vähäiseltä. Aikaa myöten vaatimukset kasvoivat ja läsnäoloani koululla olisi tarvittu enemmänkin kuin mihin pystyin muiden velvoitteideni puitteissa.

4.1 Opinnäytetyön tekijän omat lähtökohdat

Minulla oli jonkin verran tietoa erityislapsista jo aloittaessani käynnit Tähteenkadun koulussa. Sekä musiikkileikkikoulun ryhmissäni että uimaoppilaissani vuosien varrella on ollut vaikeitakin opetettavia. Minulle luvattiin apua tarvittaessa ja sanottiin, etten missään vaiheessa tulisi olemaan yksin vastuussa oppilasryhmästä. Koin kuitenkin tulevan työn erittäin haasteelliseksi itselleni.

Omat opintoni olivat jo siinä vaiheessa, että olin rutinoitunut ryhmän vetämisessä sekä laulujen harjoittamisessa. Projektin tekninen toteutus oli kuitenkin vaikeampaa. Onneksi minulla oli apua saatavilla. Osalla koulun opettajista oli hyvät tietojenkäsittelytaidot, ja musiikillista apua taustanauhojen teossa sain ystäviltäni.

4.2 Tutkimuksen tekeminen

Toteutin tähän opinnäytetyöhön liittyvän tutkimuksen siten, että toimin erityisluokkien musiikinopettajana lukuvuoden 2009–2010 aikana neljässä eri luokassa, kussakin 1–2 tuntia kuukaudessa. Oppituntien aikana pyrin laulujen harjoittamisen lomassa havainnoimaan sitä, miten tunnin teemana oleva musiikki vaikuttaa oppilaisiin.

Toukokuussa, kun oppilaat olivat jo hyvinkin tuttuja, haastattelin heitä. Nauhoitin haastattelut digitaalisesti ja kirjasin ne myöhemmin. Yksittäisistä vastauksista voi tehdä johtopäätöksiä siitä, millaisia tunteita kulloinkin kyseessä oleva musiikki herätti lapsissa.

Esittelen myöhemmin muistiinpanojeni mukaisesti oppituntien ohjelmaa ja havaintojani oppilaiden musiikillisesta innostumisesta. Ennakkoasenteita tai aiempaa koke-

musta pienryhmien oppilaista minulla ei ollut juuri lainkaan, joten koulunkäynti erityisluokissa kaikkine keskeytyksineen ja kurinpito-ongelmineen yllätti monesti ja aiheutti suunnitelmien muutoksia sekä aikatauluongelmia.

Tämän opinnäytetyön tekemiseen liittyi oppituntien pitämisen ohella paljon muutakin työtä. Jotta oppilaat saattoivat harjoitella lauluja riittävästi oman opettajansa johdolla, heillä tuli olla äänitteitä. Osaan lauluista tein ystäväieni kanssa taustanauhan musiikki-studiossa. Kun laulut oli äänitetty lopullisessa muodossaan hankkimallani digitaalisella laitteella, ne piti vielä saada tallennetuiksi cd-levyille. Onneksi koulun opettajakunta oli asiantuntevaa, ja monista ongelmista selvittiin yhteistyöllä. Valokuvaukset ja videoinnit hoitivat koulunkäyntiavustajat.

4.2.1 Tutkimustehtävä

Tässä opinnäytetyössä kuvaillaan tekijän omakohtaisia kokemuksia työskentelystä 7–8-vuotiaiden erityisoppilaiden musiikinopettajana.

Tällä tutkimuksella haetaan lisäksi tietoa siitä, millaisia tunteita Comenius-projektiin liittyvät, lukuvuoden 2009–2010 aikana opetellut laulut herättivät Tähteenkadun koulun ensimmäisen ja toisen luokan oppilaisa.

4.2.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus toteutettiin Tähteenkadun koulussa lukuvuoden 2009 –2010 aikana. Opinnäytetyön tekijä ja tutkimukseen osallistuvat oppilaat tapasivat toisiaan noin kerran kuukaudessa. Jokaisen tapaamisen jälkeen kirjattiin tarkasti tapaamiseen liittyvät asiat ja tekijän kokemukset erityisoppilaiden musiikin opiskelusta.

Toukokuussa 2010 haastateltiin koulun pienimpiä oppilaita. Jokaisen oppilaan kotiin lähetettiin haastattelulupa-anomus. Kaikki haastattelut nauhoitettiin.

4.3 Havainnointia laulamistilanteissa

Menin ensimmäisen kerran Tähteenkadun koululle syyskuussa 2009. Olin koululla neljä oppituntia. Ensimmäisellä oppitunnilla oli yhdeksän 3.– 4. luokan oppilasta sekä heidän opettajansa ja koulunkäynninohjaajansa. Jouduimme siirtymään toiseen luokkatilaan, koska tarvitsimme televisiota. Siirtymiseen ja paikoilleen rauhoittumiseen

kului yllättävän paljon aikaa. Lisäksi se, että olin oppilaille aivan vieras henkilö, aiheutti paljon rauhattomuutta. Tälle ryhmälle sekä kahdelle muulle isompien oppilaiden ryhmälle kerroin edessä olevasta musiikkiprojektista. Se, että ensimmäisen jakson aiheena on klassinen musiikki, ei saanut oppilaita innostumaan asiasta. Katsoimme lyhyen koulu-TV:ssä aiemmin esitetyn ohjelman Jean Sibeliukselta. Lisäksi kuuntelimme Sibeliuksen Finlandia-hymnin. Oppilaat saivat lopuksi esittää mielipiteitään kuulemastaan. Suurin osa heistä piti kyseistä musiikkia tosi huonona. Tunnin lopussa jaoin oppilaille monisteen, johon oli kirjattu Sibeliuksen elämänvaiheet sekä tunne- tuimmat sävellykset.

Pienempien oppilaiden luokille kerroin Jean Sibeliukselta sekä näytin kuvia. Lisäksi kuuntelimme Sibeliuksen 7-vuotiaana säveltämän kappaleen Vesipisaroita. Lapset piirsivät omia mielikuviaan kuulemastaan. Pienet oppilaat vaikuttivat innostuneemmilta kuin isommat.

4.3.1 Suomalaisen klassisen musiikin laulaminen

Seuraavalla kerralla lokakuussa aloitimme valitsemieni Sibeliuksen kappaleiden kuuntelulla. Isommille oppilaille, 3.–6. luokkalaisille, olin valinnut laulettavaksi laulun Koulutieni. Onneksi löysin siitä lapsikuoron esityksen cd:lle taltioituna. Ensin luimme sanoja ja mietimme niiden tarkoitusta. Lauoimme laulua muutamia kertoja. Eihän se oikein vielä sujunut, koska oppilaista moni oli hidas lukija eikä sanoja ollut helppo muistaa heti. Monet isoista oppilaista purnasivat kovasti ja pitivät koko juttua tosi tyhmänä. Jätin Koulutieni-laulun sisältämän cd:n koululle. Opettajat lupasivat harjoittaa oppilaita levyn päälle laulaen, jotta seuraavalla kerralla laulaminen sujuisi paremmin.

Pienten oppilaiden klassiseksi lauluksi valitsin Souda, souda sinisorsa. Kävimme sanoja läpi ja löysimme uusia sanoja, esimerkiksi ”ritvakoivu”, ”sija” ja ”asunta”. Selitin ne oman ymmärrykseni mukaan. Kuuntelimme laulua cd:ltä. Se löytyi kuitenkin vain aikuisen laulamana, joten se ei ollut paras mahdollinen. Tunnin lopuksi piirsimme kuvia sorsista. Pienet oppilaat ottivat minut heti tuttavakseen ja kertoivat paljon asioita itsestään. He innostuivat sorsalaulusta, vaikka melodia olikin vähän hidas ja surumielinen.

Marraskuun tunnilla ryhmityimme pianon ääreen ja harjoittelimme laulua. Keskustelimme pian tulevasta nauhoituksesta. Pienten kohdalla ääntä oli liikaakin aina huutamiseen asti. Isommista moni vain aukoi suutaan. Vaikka lauluharjoittelussa oli läsnä useita aikuisia, ei häiritsevältä käyttäytymiseltä vältytty, vaan toistuvasti tilanteet keskeytyivät, pitipä joku poistaakin luokasta häiriköinnin vuoksi.

Laulaminen nauhoitustilaisuudessa sujui kuitenkin melko hyvin. Kaikki saivat olla mukana, vaikka taustalta kuuluikin puhetta sekä muuta turhaa ääntelyä. Innokkaimpien oppilaiden äänenkäyttö olisi vaatinut pidemmän välimatkan mikrofonisiin. Laulut säestettiin pianolla ja kitaralla. Nauhoitustilanne videoitiin myös. Oppilaat kuuntelivat myöhemmin omaa nauhoitettua lauluaan hieman hämillään.

4.3.2 Joululaulujen laulaminen

Joulu lähestyi, ja oli nopeasti aloitettava joululaulujen harjoitukset. Se oli kuitenkin huomattavasti helpompaa kuin klassisten laulujen työstäminen. 5.–6.-luokkalaisten ryhmä sai harjoiteltavakseen joulupotpurin, joka koostui tutuista joululauluista. 2.–4-luokkalaisten lauluna harjoiteltiin Kulkuset rytmisoittimilla sävytettynä. Soittaminen oli oppilaista erittäin mieluista ja kapuloista kiisteltiinkin. Pienten oppilaiden esitys, jossa matkattiin porolla Lappiin, oli hyvin mieluinen heille itselleen. Joululaulujen harjoitteluun ei tarvittu kuin kaksi kertaa. Lappi-laulu sujui erityisen hyvin ja sai suuren suosion sekä esittäjiltään että yleisöltä. Tämä laulu esitettiin myös koulun joulujuhlassa. Joululaulujen nauhoitus tehtiin ennen joulua hienossa juhlasalissa hyvässä akustiikassa.

4.3.3 Suomalaisen kevyen musiikin laulaminen

Tämän jakson aikana harjoiteltaviksi kappaleiksi valittiin PMMP:n Pikkuveli, Ismo Alangon Pop-musiikkia ja Sammy Babitsinin Daa-daa-daa-da-daa-da. Oppilaat olivat innoissaan tämän jakson alettua. Laulujen sanat ja sävel olivat monelle tuttuja ennestään.

Tällä kertaa saatiin mukaan myös Tähteen koulun yleisopetuksen 6. luokka, jossa oli paljon innokkaita laulajia. Luokka harjoitteli paljon Pop-musiikkia -kappaletta taustanauhoituksen avulla. Äänitys tehtiin Kuusankosken Naukion koulun musiikkiluokassa yläkoulun musiikinopettajan avustamana. Oppilaat olivat tyytyväisiä esitykseensä ja

pyytelivät lisämusiikkia loppukevään ajan. Lauluista osa esitettiin live-esityksenä kumppanikoulujen vieraillessa Tähteenkadulla helmikuussa 2010. Daa-daa –laulun harjoittamiseen ja esittämiseen osallistui useita luokkia, joiden keskeinen yhteistyö ei aina ollut saumatonta.

4.3.4 Oppilaiden omat tuotokset

Viimeinen jakso oli myös haastava. Jakson teemana oli oppilaiden oma musiikin tuottaminen. Innostusta lapsilla oli kovasti, mutta tuotosten esittämiskelpoiseksi saattaminen oli kovin työlästä. Erään luokan tytöillä oli hieno laulu frisbeekoirasta. He kuitenkin lauloivat sen muistinsa mukaan eri tavoin jokaisella harjoituskerralla. Tyttöjen laulusta oli vaikeaa kirjoittaa nuotteja säestystä varten, ja nauhoitettaessa säestys ja laulu olivat aika eriparisia.

Pienimmät oppilaat tekivät sanat hölpötyslauluun, ja toiset tekivät helpon rokkiräpin omine sanoineen. Tässä jaksossa oli kyllä tekemisen intoa, aikaa vain oli todella vähän saada tuotokset esittämiskelpoisiksi.

4.4 Oppilaiden kokemukset laulamisesta ja lauluista

Viimeisellä tapaamiskerrallamme toukokuussa lapset jakautuivat kolmeen haastattelu-ryhmään. Haastatteluihin osallistuivat Tähteenkadun oppilaat 1. ja 1.–2. luokan pienryhmistä. Toinen luokista koostui ainoastaan pojista, ja toisessa oli muutama tyttö. Tilanne aloitettiin kuuntelemalla lukuvuoden aikana opetellut laulut. Lapset olivat todella innokkaita, ja useammallakin olisi ollut heti runsaasti mielipiteitä ja kerrottavaa, joten oppilaita piti rauhoitella ja jopa komentaa hiljaisuuteen. Lapsilta kysyttiin jokaisen laulun jälkeen erilaisia kysymyksiä, kuten mitä laulusta tuli mieleen. Onko laulu sinusta iloinen vai surullinen?

4.4.1 Sibelius: Souda, souda sinisorsa

Vaikka lasten vaikeatkin keskittymisvaikeudet ja alun nyrpistelevä suhtautuminen Sibeliukseen olivat hyvin esillä syksyisillä tunneilla, suurin osa heistä muisti Sibeliuksen nimeltä ja piti Souda, souda sinisorsa –laulua mukavana. Laulun harjoitteluun ja esittämiseen osallistuivat kaikki haastatellut oppilaat. Jotkut halusivat laulaa laulun

vielä haastattelutilanteessakin ja muistivat sanat hienosti. Lapset esittivät reippaasti mielipiteitään.

Monen oppilaan mielestä omaa ääntä on kiva kuunnella levyltä ja kaverinkin äänen tunnistaa helposti. Laulua pidettiin iloisena, vaikkakin jonkun mielestä laulussa oli ilonitkua surumielisestä sävelestä johtuen. Laulun sanat olivat kivat, kun laulettiin sorsasta ja veneestä sekä suurien honkien huojumisesta. Sorsan piirtäminen muistettiin hyvin. Kaiken kaikkiaan tätä laulua oli lasten mielestä kiva laulaa.

4.4.2 Joululaulujen laulaminen

Joululauluja laulettiin kolmessa eri ryhmässä. Pienimmät oppilaat, joiden mielipiteitä tutkimuksessa haastateltiin, lauloivat Lappilaulun. Tässä ryhmässä oli vain poikia. Reippaasta talvisesta laulusta jäi monelle lapselle mieleen rytmisoittimilla säestäminen. Pojat muistivat vielä haastattelutilanteessa nimeltä useimmat soittimet ja sen, kuka soitti mitään. Heidän mielestään on kivaa, kun laulussa juostaan ja siinä on poro sekä kelkka. Useat kokivat sanat hauskoina, kuitenkin parasta oli rytmi, josta löytyi kova matkustusvauhti Lappiin asti. Kaikki pitivät laulua varmasti iloisena. Oma soittaminen kuulosti kivalta levyä kuunneltaessa.

Toisen pienten oppilaiden ryhmän laulu oli Kilisee, kilise kulkunen (säv. Leo Virkhaus). Oppilaat muistivat hyvin tarkkaan laulua lauletaessa annetun ohjeen, ettei saa soittaa liian kovaa, jotta laulukin kuuluu. Tätä laulua kuunnellessa muisteltiin joulua ja joulupukkia. Kulkusten kilinä sai iloiseksi useimmat, samoin joulupukin istuminen kovavauhtisessa reessä.

4.4.3 Pikkuveli

Hannu Sepposen säveltämää Pikkuvelilaulua kuunnellessa kaikki oppilaat lauloivat mukana. Tämä laulu olikin monen oppilaan mielestä paras kaikista lauluista. Lauluun itse tehty video oli lapsista hieno, ja he olivat selvästi ylpeitä esiintymisestään videotähtinä. Musiikkivideon tekemiseen osallistuivat kaikki kaksikymmentä ensimmäisen ja toisen luokan oppilasta. Tätä laulua pidettiin niin iloisena, että se saa kuulijan pomppimaan. Bändisäestys, etenkin kitara ja rummut, olivat jonkun oppilaan mielestä parasta laulussa. Laulun sanat naurattivat vieläkin poikia.

4.4.4 Omien tuotosten laulaminen

Höpötyslauluun tehtiin oma sanoitus, ja sen tekeminen oli lapsista hauskaa ja helpoakin. Tämäkin laulu sai kaikki lapset iloisiksi. Tämä laulu oli ensimmäisen luokan poikien ohjelmanumero. Sanojen tekeminen koettiin helpoksi. Laulu oli hauska, vaikka siinä kiellettiin juoksemasta käytävillä.

Rokkiräpin sanat keksivät yhdistetyn luokan tytöt ja pojat. Rokki on oppilaiden mielestä tanssittavaa ja räppääminen tosi mukavaa. Monen mielipide oli, että laulun tahdissa on hauskaa tanssia ja rytmi saa ihan heilumaan. Laulua pidettiin iloisena ja sen sanat ovat niin mukavat, että siitä tulee hyvälle mielelle.

4.5. Haastatteluissa kuultua

Lasten mielipiteistä selviää se, että kaikenlaisesta musiikin työstämisestä pidettiin. Useimmat laulut koettiin iloisiksi. Kun lapsilta kysyttiin, millainen laulu tuntuu surulliselta, niin vastauksissa tuli esiin jopa kuolemakin. Surulliseksi lauluksi nimettiin Mikkan faijan BMW ja Doris. Yksi pojista piti ärsyttävänä lauluna Jos sä tahdot niin - kappaletta. Kaikkien mielestä näitä musiikkijuttuja oli mukava tehdä, ja monet kyselivät jatkoakin asialle. Ehdotettiin jo, että seuraava laulu on Cheekin Liekeissä ja siihenkin tehdään musiikkivideo, jonka lapset suunnittelevat ja aikuiset näyttelevät. Lapset olettivat, että musiikin tekeminen jatkuisi myöhemmin, ja toivottavasti se onkin jatkunut. Intoa, halua ja kykyäkin löytyi näistä pienistä rokkariräppääjistä.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSIA JA POHDINTAA

Liitän työni laajempaan viitekehykseen selvittäen lapsen tunteiden rakentumisen tärkeyttä sekä musiikin vaikutusta lapsen aivotoimintaan ja siten käyttäytymiseen ja oppimiseen. Lisäksi haluan tuoda esiin musiikin eri elementtien vaikuttavuuden sekä musiikkiterapian mahdollisuudet. Esittelen tässä luvussa myös muutamia musiikin vaikuttavuuteen liittyviä tutkimuksia ja teoksia. Lopuksi esittelen oman tutkimuksen tulokset.

5.1 Tunteet

Lapsen tunteet rakentuvat vaiheittain, kun lapsi on vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Jo pieni vauva tunnistaa toisen tunteita reagoimalla toisen lapsen itkuun. Emotionaalinen kehitys etenee yksilöllisesti. Usein jo viisivuotias osaa nimetä tunteitaan. Lasten neurologisiin oireyhtymiin liittyy usein tunteiden tunnistamisvaikeutta. (Kerola & Kujanpää & Kallio 2007, 7.)

Lapsen tunne-elämän perustana on läheinen suhde ainakin yhteen aikuiseen. Turvallisissa olosuhteissa lapsi uskaltaa ilmaista tunteitaan ja harjoitella tunnistamaan sekä käsittelemään tunteitaan. Aikuisen antama malli on hyvin tärkeää lapsen tunnetaitojen oppimisessa. Tunteilla on vahva merkitys ihmissuhteissa, onnellisuudessa ja oppimisessa. (Kerola ym. 2007, 7.)

Tunteet sijaitsevat ihmisen koko kehossa, tuntuvat kaikkien aistien kautta ja myllertävät mielessä sekä ajatuksissa. Ne saavat aikaan fysiologisia muutoksia ihmisen elimistössä ja ne näkyvät ulospäin käyttäytymisenä. Toisesta ihmisestä näkee, miltä hänestä tuntuu, vaikkei tietäisi syytä kyseiseen tunteeseen. (Kerola ym. 2007, 8.)

Tunteet ohjaavat yksilön toimintaa ja ovat mukana kaikessa hänen tekemisessään. Niillä on suuri vaikutus toimintojen sujumiseen. Puhutaan tekemisen riemusta, tunneenergiasta sekä flow-ilmiöstä, joissa kaikissa on kyse tunteiden myönteisestä vaikutuksesta tekemiseen. Tunteet siis antavat energiaa, mutta ne myös kuluttavat sitä, jos ne tukahdutetaan. Yksilöllisiä tunteita on vaikea arvottaa tai jaotella oikeisiin tai väärin. Toiset niistä ovat pysyvämpiä kuin toiset. Tunteiden avulla selviydytään erilaisissa tilanteissa. Useissa tilanteissa tuntee sekoittuvat keskenään eli yksilö voi tuntea yhtä aikaa vihaa ja rakkautta. (Kerola ym. 2007, 8.)

5.2 Musiikin vaikuttavuus

Kognitiotieteen dosentti Minna Huotilaisen luennon mukaan musiikki on aivojen rakenteen ja toiminnan kehityksen kannalta lapselle aivan erityinen harrastus. Sen vaikutus ulottuu sikiöajalta aikuisuuteen asti. Mielimusiikin kuuntelu aktivoi aivojen syviä osia. Lapset ovat yhteisen laulutuokion jälkeen toisiaan kohtaan sosiaalisempia. Yhteinen lauluhetki lisää luottamuksen ja turvallisuuden tunteita. Pidemmälle edennyt soittoharrastus niin sanotusti jumppaa lapsen aivoja. Musiikki kasvattaa aivoissa alueita, jotka vaikuttavat lapsen tarkkaavaisuuteen, oppimiskykyyn ja tunne-elämän hallintaan. (Huotilainen 2010.)

Musiikki kehittää myös lapsen luovuutta ja identiteettiä. Musiikillinen yleissivistys ja kulttuurintuntemus ovat edellytyksiä yhteiskunnan moninaisuuden ymmärtämiselle ja tasapainoiselle kasvulle. (Koulujen musiikinopettajat ry 2010.)

Lasten taidot musiikissa vaihtelevat enemmän kuin esimerkiksi äidinkielessä. Erojen syntymiseen vaikuttavat erilaiset ympäristötekijät. Vanhempien vaikutus lapsen musiikin taitojen kehittymiseen on suurin varhaislapsuudessa, ja myöhemmin kouluiässä opettajat ja koulutoverit vaikuttavat musiikin harrastuneisuuteen. (Ahonen 2004, 142.)

Yksilöllisen käyttäytymisen piirteet, temperamentti ja persoonallisuus vaikuttavat myös osaltaan musiikin oppimiseen. Myös sukupuolella on merkitystä: jostakin syystä musiikki mielletään usein feminiiniseksi, ja se näkyy poikien suhtautumisessa laulamiseen ja musiikkiin oppiaineena. (Ahonen 2004, 162.)

5.3 Musiikin elementit

Musiikin elementtejä ovat rytmi, harmonia sekä melodia. Rytmien on todettu vaikuttavan monin eri tavoin ihmisiin. Rytmillä voi olla rauhoittava vaikutus, esimerkiksi vauvoja rauhoittaa sydämen sykettä muistuttava musiikki. Sotatanssin rytmien sykkeellä on taas monesti ihmistä kiihottava ja rohkeutta lisäävä vaikutus. Tanssin rytmi voi saada aikaan vapauttavan tunteen. Nopeutuva rytmi koetaan hallinnan menetyksenä, kun taas hidastuva rytmi rauhoittaa tarvittaessa. (Ahonen 2000, 41.)

Harmonia on musiikin sydän. Musiikin harmonia vaikuttaa tunteisiin siten, että duurisoinnut luovat voiman ja rohkeuden tunnetta ja mollisoinnut taas helpottavat surussa.

Musiikkia kuunnellessa aivojen muistojen varasto synnyttää tunnelatautuneita mielikuvia jokaisella meistä. (Ahonen 2000, 42.)

Melodia vaikuttaa ihmisen ajatuksiin. Melodian kulku vaikuttaa kuuntelijan ajatuksiin. Musiikin melodia aikaansaa meissä jokaisessa mielikuvien heräämistä. Kuuntelija voi menettää todellisuuden tajun ja kokea oman sisäisen maailmansa. (Ahonen 2000, 43.)

5.4 Musiikkiterapia

Musiikkiterapia on kuntoutus- ja hoitomuoto, jossa musiikin eri elementtejä käytetään vuorovaikutuksen keskeisinä välineinä. Musiikkiterapian menetelmiä ovat muun muassa musiikin kuuntelu, laulaminen, soittaminen, improvisointi, liikkuminen musiikin mukaan, laulujen tekeminen ja musiikkimaalaus. Musiikkiterapiassa siis kommunikoidaan musiikin välityksellä ja pyritään saamaan musiikin avulla käyttäytymisen ja tunnetilan muutos asiakkaassa. Terapeutin ja asiakkaan välinen suhde on lähtökohtana musiikkiterapialle. (Ahonen 2000, 30–31.)

Musiikkiterapia on aina asiakkaasta lähtevää, tavoitteellista toimintaa. Musiikki on väline tavoitteeseen pääsemiseksi. Musiikkiterapiamahdollisuudet ja käyttötilanteet ovat rajattomat. Musiikin kuulemiskokemukset ovat erilaisia eri ihmisillä. Musiikin eri elementit vaikuttavat käyttäytymiseemme psyykkisinä ja fyysisinä reaktioina. (Ahonen 2000, 41.)

5.5 Aiempia musiikkitutkimuksia

Monilla tutkimuksilla on pyritty selvittämään musiikin mahdollisia vaikutuksia lasten henkiseen kehitykseen sekä sitä, millaisia mielentiloja musiikki herättää kuulijassaan. Tutkimuksista saatuja tietoja voidaan käyttää hyödyksi psykologiassa, pedagogiikassa, lääketieteessä ja jopa markkinoinnissa. Myös sitä, mitkä musiikin ominaisuudet herättävät kuulijan tunnetilat, on tutkittu ja tutkitaan edelleen monella taholla. Alla on esiteltynä joidenkin tutkimusten tuloksia ja näkökulmia.

5.5.1 Tuning the brain for music

Helsingin yliopisto koordinoi laajaa EU-rahoitteista tutkimusta, jossa on mukana Suomesta myös Jyväskylän yliopisto. Tutkimuksen tunnetaan nimellä Tuning the

brain for music tai lyhyemmin ”Braintuning”. Mukana hankkeessa ovat yliopistot Puolan Leipzigiä, Kanadan Montrealista sekä Italian Milanosta ja lisäksi vielä Tukholman kuninkaallinen teknillinen korkeakoulu. Tällä hankkeella pyritään selvittämään, miksi musiikilla on vahva vaikutus meidän tunne-elämäämme ja miten musiikin herättämät tunteet ilmenevät aivotoiminnassamme. (Teostory 3/2009.)

Jyväskylässä keskitytään tutkimaan erityisesti sitä, miten musiikin herättämät tunteet selittyvät musiikin sisällöllä sekä tutkitaan musiikkiterapian vaikutuksien mitattavuutta, eli onko vaikutuksia edes mahdollista mitata. Tutkimusta tehdään tietokonemallituksen avulla. Musiikin laitoksella on kehitetty erilaisia tietokonealgoritmeja, joiden avulla musiikin piirteitä on mahdollista analysoida sekä ennustaa musiikin herättämiä tunteita. (Duodecim 23/2009.)

Helsingin yliopiston tutkimus keskittyy aivojen sähköisen toiminnan muuttumisen musiikkia kuunneltaessa. Helsingissä tapahtuvalla tutkimuksella haetaan vastauksia musiikin vaikuttavuudesta vieraiden kielten opiskeluun sekä musiikkiterapian käyttöön depressio- ja aivohalvauspotilailla.

Tutkimuksesta ei ole vielä julkaistua tietoa. Marja-Leena Karjulan artikkelissa kuitenkin todettiin tuloksista se, että tietokoneella pystytään tunnistamaan ja määrittämään musiikin herättämiä tunteita. Musiikki vaikuttaa paljon arkielämän mielialoihin, kuitenkin kuulijan persoonallisuus ja oma historia vaikuttavat siihen millaisia tunnekokemuksia kussakin musiikin kuulijassa herää. (Teostori 3/2009.)

5.5.2 Mielihyvää musiikista

Ruotsalaiset Eva Bojner-Horwitz ja Gunilla Bojner yhdistelevät kirjassaan ”Mielihyvää musiikista” useiden tutkimusten tietoja musiikin vaikutuksesta terveyden edistämiseen. Tässä teoksessa lähestytään musiikin aikaansaamia vaikutuksia psykologisesta, pedagogisesta, lääketieteellisestä, terapeuttisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna. (Bojner-Horwitz & Bojner 2007, 13–16.)

Bojneren kirjassa esitetyn psykologisen näkökulman mukaan musiikin aiheuttamat tunnereaktiot näkyvät ruumiinkieleessä ilmeinä ja eleinä. Ihmisten reaktiot ovat vaihtelevia, kunkin persoonallisuus vaikuttaa reagoinnin laatuun ja voimakkuuteen. Tärkeänä seikkana on kuitenkin huomioitava, että henkilön mielentila vaikuttaa musiikin ai-

kaansaamaan reaktioon, eli sama musiikki voi herättää samassa henkilössä erilaisen tunnereaktion vaihtuvissa tilanteissa. (Bojner ym. 2007, 41–43.)

Pedagogisen näkökulman mukaan musiikki toimii kommunikaatiovälineenä. Yhteiset musiikilliset kokemukset voivat parantaa ryhmän keskinäistä vuorovaikutusta. Musiikki herättää aina jonkinlaisia ajatuksia. Monesti se herättää ei-toivottujakin muistoja. Musiikin avulla voidaan luoda olosuhteet mahdollisten tunneaurioiden korjaamisen, itse musiikki ei kuitenkaan voi niitä parantaa. Musiikin emotionaaliseen kokemiseen ei vaikuta niinkään henkilön ikä eikä musiikkikoulutus, vaan enemmänkin edellä mainitut asiat, persoonallisuus ja mielenlaatu. Liike yhdistettynä musiikkiin vahvistaa vaikutusta ja parantaa ihmisen käsitystä omasta ruumiinkuvasta. (Bojner ym. 2007, 44–47.)

Koska musiikki vaikuttaa ihmisen mielentilaan, se vaikuttaa myös hänen sosiaaliseen käyttäytymiseensä. Hidastempoisen musiikin uskotaan parantavan henkilön tarkkaavaisuutta. Musiikin tempo, sävellaji, voimakkuus, sävelkorkeus, harmonia, tonaalisuus ja rytmi ovat merkittäviä tunnekokemusten kannalta. Jo 1930-luvulla tutkittiin kuulijoiden kokemuksia ja todettiin, että tempo ja sävellaji olivat kaikkein tärkeimmät tekijät kuulijan tunnekokemusten kartoituksissa. Melodially todettiin olevan vähiten merkitystä. (Bojner ym. 2007, 37–38, 61.)

5.5.3 Hans Bastianin tutkimus

Saksalainen musiikkitieteilijä Hans Bastian työryhmineen toteutti Saksassa 1990-luvulla laajan tutkimuksen musiikin harrastamisen vaikutuksista lasten henkiseen kehitykseen. Tutkimus toteutettiin peruskoulun alaluokilta alkaen kahdeksan vuoden ajan. Tutkimusryhmän oppilailla sovellettiin musiikkipainotteista opetussuunnitelmaa. Kaikki ryhmän oppilaat opetettiin soittamaan jotakin instrumenttia, ja yhteissoittoa harjoitettiin erikokoisissa kokoonpanoissa. Vertailuryhmässä musiikkia oli vähemmän eikä soitinopetusta ollut lainkaan. (Bastian 2000.)

Tutkimustuloksena tuotiin esiin lasten paremmat sosiaaliset taidot soittoa harrastavien lasten ryhmässä. Myös lasten henkinen kypsyminen tapahtui nopeammin tutkimusryhmän lapsilla kuin vertailuryhmän lapsilla. Murrosiässä älykkyyden kehittymisen

erot kuitenkin tasoittuivat ryhmien välillä. Laajennettu musiikinopetus lisäsi myös lasten keskittymiskykyä sekä paransi lasten koulusuoriutumista. (Bastian 2000.)

Bastianin tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että musiikin harrastaminen on tehokas keino lapsen henkisen kasvun tukemisessa. Sen avulla voidaan kehittää lapsen sosiaalista kyvykkyyttä ja siten vähentää esimerkiksi koulukiusaamista ja syrjäytymistä. Yhteinen harrastus sopeuttaa yhteisöön ja antaa hyväksytyksi tulemisen tunteen vaikeissakin sosiaalisissa oloissa varttuneille lapsille. (Bastian 2000.)

5.6 Mitä tunteita musiikki herätti Tähteenkadun koulun oppilaisissa?

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, millaisia tunteita musiikkiprojektin aikana laulettu laulut herättivät pienissä erityisoppilaisissa. Projektiin osallistui kaikkiaan viisi luokkaa. Tutkimusta varten haastateltiin vain kahden luokan oppilaita.

Selvää on se, että musiikki herätti tunteita. Erityisoppilaisista monet ovat suorapuheisia, ja palautetta tuli usein välittömästi. Lasten ilmeet ja eleet kuvastivat myös sitä, että jonkinlaisia tunteita heissä heräsi. Monien oppilaiden vaikeutena näkyi tunteiden säätelyn hallitsemattomuus. Monesti mukavissa tilanteissa oppilaat riehaantuivat liikaa, ja silloin jouduttiin tilanteisiin, joissa aikuisten tuli laittaa selvät rajat.

Ne hetket, jolloin huomasin, että joku oppilas nauttii musisoinnista, olivat hienoja. Sekin yllätti minut myönteisesti, miten oppimiskykyisiä nämä lapset olivat omista erityisvaikeuksistaan huolimatta. Laulujen sanat opittiin, ja vielä puolen vuoden päästä sekä sävel että sanat muistuvat hyvin mieleen. Musiikin avulla voi oppia vaikeitakin asioita.

Minna Huotilaisen mukaan lapset ovat sosiaalisempia toisiaan kohtaan lauluhetkien jälkeen. Sen voin todeta, että yhdessä tekeminen oli lapsista mukavaa, koska monilla muilla tunneilla he istuvat omien sermiensä eristämisenä saadakseen tarvittavan työrauhan. Näiden oppilaiden, etenkin poikien kohdalla, sosiaalisuus näkyi monesti yhdessä riehumisena laulutunnin jälkeen.

Edellä esitellyn ruotsalaisen Bojnerin tutkimuksen mukaan lasten yhteiset musiikilliset kokemukset voivat toimia yhdistävänä tekijänä, ja lasten välinen vuorovaikutus parane. Valitettavasti lasten kanssa viettämäni aika oli niin vähäinen, etten pysty teke-

mään tässä tutkimuksessani samansuuntaista päätelmää. Saksalaisen Bastionin mukaan musiikin harrastaminen tukee lapsen henkistä kasvua. Näin lyhyen ajan puitteissa ei tällaista ollut vielä havaittavissa. Se kuitenkin selvisi, että musiikki on erittäin käyttökelpoinen keino erityisoppilaiden kanssa työskennellessä. Yhtään välinpitämättömyyttä oppilasta ei ryhmissäni ollut.

Pienet oppilaat oli helppo saada mukaan kaikkeen musiikin tekemiseen, ja he näyttivät ilonsa ja intonsa halaamalla minua tuntien jälkeen. Vaikka lapset pitivätkin kaikista lauluista, oli heistä selvästi parasta rytmikäs liikkumiseen innostava musiikki. Seuraavia musiikkituokioita odotettiin innolla ja kyseltiin, mitä on seuraavaksi. Musiikki on tärkeä terapeuttinen oppiaine kouluissa. Mielestäni onnistuin tehtävässäni, ja toivon, että nämä oppilaat saavat jatkossakin miellyttäviä musiikkikokemuksia.

Vaikka suurin osa kokikin laulamisen ja soittamisen mukavaksi ja tunneilla naurettiin paljon, oli matkan varrella myös kiukuttelua ja riitaa. Kaikkien oppilaiden erityispiirteet eivät tulleet heti tietooni, ja oppilaan koskettaminen saattoi laukaista kiukkukohauksen, joka ei helpottunut musiikkituntin aikana. Tunnit, joilla oli soittimia, olivat melkoisen äänekkäitä, ja soittimista riideltiinkin monesti.

Mikäli olisin voinut jatkaa tätä projektia pitempään, olisi tuloksista voinut päätellä enemmän. Musiikin pidempiaikaiset vaikutukset lasten sosiaalisuuteen ja keskittymiskykyyn tai älylliseen suoriutumiseen selviäisivät pitempiaikaisella seurantatutkimuksella. Oppilaiden havainnointi näiden tuntien aikana oli vähäistä, koska minun oli keskityttävä säestämiseen. Myös oppilaiden erityispiirteiden tunteminen olisi antanut tietoa mahdollisista käyttäytymisen muutoksista musiikkituntien aikana. Tässä tutkimuksessa haastatellut lapset eläytyivät monesti laulun sanoihin ja toivat sen esiin vastauksissaan. Ilman sanoja esitetyn musiikin kuunteleminen voisi antaa toisenlaisia vastauksia kuuntelijan tunteiden heräämisen kokemisesta.

5.7 Mitä musiikkiprojekti merkitsi Tähteenkadun koululle?

Tähteenkadun koulun opettajilta saadun palautteen mukaan heidän oppilaansa olivat projektin aikana erittäin innostuneita tekemään musiikkijuttuja. Oppilaista oli mukava huomata, että saatiin aikaan musiikkia, vaikka omat taidot ovatkin vähäisiä.

Projekti koettiin innostavaksi myös opettajien keskuudessa. Projektin aikana oppilaat oppivat paljon musiikista ja nauttivat tekemisestään. Koko koulun väki toivoo jatkosakin vastaavanlaista toimintaa.

5.8 Lopuksi

Koin työni erityiskoulussa antoisaksi, joskin hyvin haasteelliseksi. Vaikka työskente-linkin niin sanotuissa helpoissa luokissa, en välttynyt näkemästä vaikeita tilanteita vie-reisissä luokissa. Erityiskoulun arkeen kuuluvat monenlaiset konfliktit, joita joudutaan ratkomaan hyvin äänekkäästi. Koulun oppilaista moni saa jonkinlaista terapiaa, mu-siikkiterapia ei kuitenkaan kuulunut koulun ohjelmaan lukuvuoden 2009–2010 aikana.

Lopuksi voidaan todeta, että musiikki herättää aina tunteita. Huolimatta siitä tai siitä syystä musiikkia pitäisi olla enemmän koulujen opetussuunnitelmissa. Jatkuvan mu-siikkikasvatuksen avulla lapsi oppii säätelemään tunteitaan. Musiikki viihdyttää ja lohduttaa tarvittaessa, ja nämä haastatellut erityisoppilaat tarvitsisivat kaiken mahdol-lisen tuen purkaakseen ja kokeakseen ilonitkuja ja muita tunteitaan. Viimeinen käynti koululla oli haikea, mutta myös helpottava. Matkan varrella oli ollut monia vaikeuk-sia, ja aikataulujen yhtensovittaminen aiheutti useita kiiretilanteita. Toivon, että tästä opinnäytetyöstä selviää se, miten paljon sen pohjana oleva käytännön työ erityislasten parissa antoi oppia ja kokemusta tekijälleen.

Toivon pääseväni vielä mukaan vastaavanlaisiin projekteihin, ja haluaisin olla mukana myös silloin, kun tuotoksia esitellään kumppanikouluissa. Oppilaiden kanssa työskente-lyyn haluaisin myös ehdottomasti enemmän tunteja. Toivon myös, että olen pystynyt tässä opinnäytetyössäni tuomaan esiin Comenius-aatteen mukaisesti sen, että projekti-luonteinen onnistunut yhteistyö ja yhdessä tekeminen on tärkeintä, konkreettiset tuo-tokset vain lisämauste. Tämä opinnäytetyö on konkreettinen tuotos minun osuudestani tässä projektissa. Haastava työ antoi minulle paljon uusia kokemuksia ja hyviä muisto-ja.

LÄHTEET

Ahonen, H. 2000. Musiikki sanaton kieli. Oy Finn Lectura Ab.

Ahonen, K. 2004. Johdatus musiikin oppimiseen. Oy Finn Lectura Ab.

Bastian, Hans Günther. 2000. Musik (erziehung) und ihre Wirkung. Eine Langzeitstudie an Berliner Grundhochschulen. Shott Musik Internationai. Mainz. Saatavissa:

http://www.musiikkioppilaitokset.org/easydata/customers/.../KaleviAho_TPO.DOC

[viitattu 2.3.2011]

Bojner-Horwitz, E. & Bojner, G. 2007. Mielihyvää musiikista. WSOY.

Comenius-hankkeen verkkosivut. Saatavissa:

<http://www.cimo.fi/Resource.phx/cimo/elinikainen-oppiminen/comenius.htx> [viitattu

14.1.2011]

Duodecim. Lääketieteellinen aikakauskirja 23/2009. Mari Tervaniemi. Miksi musiikki liikuttaa?

Erkkilä, J. & Lehtonen, K. (toim.). 1999. Musiikkiterapian monet kasvot. Kopijyvä Oy.

Huotilainen, M. 2010. Musiikki vaikuttaa lapsen aivotoimintaan, luento. Lahden musiikkiopisto.

Kerola, K., Kujanpää, S. Kallio, A. 2007. Tunteesta tunteeseen – ihmismielen tarinat sanoin ja kuvin. Ohjaajan opas. Opetushallitus.

Lilja-Viherlampi, L. 2007. ”Minunkin sisälläni soi”. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 24. Turun kaupungin painatuspalvelukeskus.

Michelsson, K., Miettinen, K., Saresma, U., Virtanen, P. 2003. AD/HD nuorilla ja aikuisilla. WS Bookwell Oy.

Numminen, H. & Sokka, L. 2009. Lapsellani on oppimisvaikeuksia. Edita Publishing Oy.

Tahkokallio, K. 2003. Mitä tehdä levottomille lapsille. WS Bookwell Oy.

Teostory. Musiikki- ja tekijänoikeusalan tiedotuslehti 3/2009. Marja-Leena Karjula.
Jyväskylässä tutkitaan musiikin herättämiä tunteita.

Tähteenkadun koulun opetussuunnitelma . Saatavissa:

<http://peda.net/veraja/kuusankoski/tahteenkatu> [viitattu 14.1.2011]

Tähteenkadun koulun kotisivut. Saatavissa:

<http://peda.net/veraja/kuusankoski/tahteenkatu> [viitattu 14.1.2011]

Tähteenkadun koulun opettajien palaute 21.1.2012